

A Goldberger Textilipari Gyűjtemény

Kutasi Csaba

A korábbi Textilmúzeum átalakításával, az Óbudai Múzeum – Goldberger Textilipari Gyűjtemény keretében, 2013. szeptember 12-én megnyílt „A Goldberger...” című állandó kiállítás a nagyközönség számára. Bús Balázs, Óbuda-Békásmegyer Önkormányzat polgármestere köszöntője után Népessy Noémi múzeumigazgató mutatta be a megújult múzeumot, a kiállítást L. Simon László, a Nemzeti Kulturális Alap alelnöke nyitotta meg.

Előzmények

Az óbudai Textilmúzeum a Textil- és Textilruházati Ipartörténeti és Múzeumi Alapítvány irányításával működött hosszú évekig. Ezt az alapítványt az INNOVATEX, a Textilipari Műszaki és Tudományos Egyesület és a Magyar Könnyűipari Szövetség alapította. Az időközben felszámolt Goldberger-gyár műemlék törzspélete a barokk szárnnyal ideális óbudai múzeumi helyszínek látszott. Az alapítók 1992-ben a Textilmúzeum Alapítvány rendelkezésére bocsátottak 80 millió forintot, hogy az elhanyagolt épületben méltó helye legyen a textil- és textilruházati szakma ipar- és technikatörténeti emlékeinek. A Goldberger-gyár valamikori polgári lakásának és kézműves műhelyeinek jelentős felújítása után, 1999 nyarán nyitotta meg itt kapuit a Textilmúzeum. Az említett pénzvagyont a műemlék-épületegyüttesen végrehajtott elkerülhetetlen tatarozás, átépítés és átalakítás (a teljes felújításra messze nem volt forrás), továbbá a múzeum üzemeltetése már a kilencvenes évek végére felemésztette. Ezt követően a működés alapját részben az évről-évre csökkenő mértékű és bizonytalan ütemezésben folyósított, a veszélyeztetett helyzetű országos gyűjtőkörű szakmúzeumok számára megítélt minisztériumi támogatás biztosította. Az állami költségvetés vonatkozó alfejezetéből egy ideig rendszeresen juttatott támogatás – amely csak részben fedezte a működés terheit – végül elapadt. Az illetékes tárca közlése szerint belátható időn belül nem volt aktuális a Textilmúzeumnak állami rendszerbe történő integrálása. Az elhúzódó finanszírozási válság miatt 2010-re tarthatatlanná vált az állapot.

A bekövetkezett gazdasági helyzetben – Óbuda-Békásmegyer Önkormányzata fogadókészségének ismeretében – a Textilmúzeum Alapítvány kuratóriuma 2011 őszén olyan értelmű határozatot hozott, amely lehetővé tette, hogy az önkormányzat átvegye és 2012. január 1-jétől kezdődően az Óbudai Múzeum keretein belül működtesse a múzeumot. Ezek után adományozták az alapítók a teljes műemléképületet és a műtárgyakat, a könyvállományt stb. Óbuda-Békásmegyer Önkormányzatának, ill. az önkormányzat által működtetett Óbudai Múzeumnak. A Textilmúzeum Alapítvány alapító okirata szerint továbbra is meghatározó volt, hogy textil- és ruházati- ill. textiltisztító szakterület ipar- és technikatörténeti műtárgyainak és emlékeinek, kiállításoknak adjon helyet a patinás helyszínen.

A több mint 200 éves, műemléknek nyilvánított gyáregépület múzeumi célra történő átépítése, rendbe hozása során – mindennemű külső forrás nélkül – 1992-

ben annyira tellett, hogy az utcai front földszinti része elkészült, a befelé eső helyiségekből részleges leválasztással alkalmas termék jöttek létre. Az emeleti részek felújítási terve pénzhiány miatt nem valósulhatott meg, így többek között alkalmas raktárterek sem jöhettek létre.

Visszatérve a Textilmúzeumra, az állandó kiállítások mellett a nagyteremben sorra nyíltak a tematikus időszakos kiállítások, amelyekből tíz év alatt 45 valósult meg (foltmunkák, millenniumi emlékHzászló, babatár-ruhatár, képfestő, jacquard-kártyákból készült művészi alkotások, a vasalás története, a harisnyagyártás fejlődésének bemutatása, a mosás és tisztítás története és – a teljesség igénye nélkül – számos kortárs művész tálalata). Pezsgő életről tanúskodtak a múzeumi kézműves foglalkozások, sokak számára kedvelt összejöveteli helyül is szolgált a Lajos utcai múzeum. A TMTE számos rendezvényét is itt rendezték meg. Nem mellesleg 2003-ban az *Év Múzeuma különdíjjal*, 2006-ban az *Év Múzeuma oklevéllel* és 2007-ben *MSzOSZ-díjjal* ismerték el a Textilmúzeum eredményes munkáját.

A Goldberger Textilipari Gyűjtemény kialakítása

Az Óbudai Múzeum – Goldberger Textilipari Gyűjtemény az Emberi Erőforrások Minisztériuma által meghirdetett *Alfa program* keretében pályázott és 60 millió Ft-ot nyert el az önkormányzati múzeumok kiállításaira szánt támogatásból. Mintegy ugyanakkora összeg állt rendelkezésre döntően Óbuda-Békásmegyer Önkormányzata jóvoltából.

Az Óbudai Múzeum és a Magyar Építőművészek Szövetsége hallgatói ötletpályázatot írt ki az Óbudai Múzeum – Goldberger Textilipari Gyűjtemény új belső-építészeti arculatának kialakítására, látványtervének elkészítésére. A tervpályázatot az Óbudai Múzeum Közalapítványa támogatta. Az I. díjban részesült *Pásztor Ádám* tervei alapján alakították ki a közönségfogadó tereket. A kiállítóterek kialakítása az Óbudai Múzeum javaslati és a *Narmer Építészeti Stúdió* tervei alapján történt, a kiállítás látványtervét részben *Révész Nándor* készítette.

A korábbi Textilmúzeum földszinti kiállítótereit (pl. az időszakos kiállításoknak helyet adó nagytermet) részben elválasztották, az anyagi források hiányában korábban tovább nem bővíthető részeket rendbe hozták és megnyitották, az egykori *Endrei Walter Könyvtárat* – amelyben döntően korszerű, könnyen gurítható polcrendszereken voltak a szakkönyvek, üzemtörténeti kiadványok és szakfolyóiratok stb. – kiállítóterré alakították. A *Tamási tutyi műhely* kiállítási egység elhelyezésére szolgált helyiségből kisebb konferencia helyiség lett, a *Goldberger Emlékblokk* helyén büfé működik.

A Textilmúzeum gyűjteményéből mindössze a perrotin-gép, a kézi filmnyomó-asztal részlet, egy molettaütő szerkezet, a Roscher-szövőgép és egy-két modell ill. makett, valamint mintakönyv, textilvágat került az új kiállításba. Nagyon hiányolható a korábbi *A textilnyomás története* kiállításból az eredeti egyszínes

és felszerelt hengernyomófej és a rotációs filmnyomást bemutató három-sablonos nyomóasztal részlet. A Goldberger Textilipari Gyűjteményben fontos szerepe lenne az említett eszközöknek, hiszen a gyár meghatározó tevékenysége a textilnyomás volt. Együttal hiányoznak a gépekből a textiltermékek, pl. korábban a perrotin-gépbe fűzött méteráru a nyomódúcnak megfelelő mintát mutatta.

A helyenként labirintusszerűen megközelíthető kiállítótereket gipszkarton falak határolják. A padozat – amelyről még hiányoznak a haladási irányt mutató jelzések, ugyanakkor helyenként izlésesen felfestett motívumsorok láthatók – csiszolt betonból készült. (Az egyébként esztétikus burkolat minőségi problémája a nagy felülettel és a kivitelezés hiányosságaival magyarázható.) A termekben levő közvetett világítás és a műtárgyakat megvilágító fényforrások ideális fényviszonyokat teremtenek. A közönségforgalmi terekben is ERCO lámpákat használnak, amelyek egyrészt derítenek, másrészt irányított fénnel világítják meg kiállított tárgyakat, egységeket. A kiállítóhelyiségekben a *Narmer Építészeti Stúdió*, a közönségforgalmi terekben *Pásztor Ádám*, egyes részekben *Sebők Ildikó* ill. *Selényi György* tervezte a világítást. A jól hozzáférhető fülhallgatók tárlatvezetők hatékonyan segítik a kiállított tárgyak megismerését. Számos videoanyag és érintőképernyőn választható magyarázó illusztráció áll a látogatók rendelkezésére. Kiemelendők az egyéb interaktív lehetőségek és a gyermekeknek érdekes feladatokat adó kialakítások.

A kiállítás

A kiállítás a hajdani kékfestőből üzemmé, majd nagyhírú gyárrá válását öt időszak felölelésével mutatja be. Számos tárgyat kölcsönöztek a Néprajzi Múzeum, a Pécsi Janus Pannonius Múzeum, a Kiscelli Múzeum és az Iparművészeti Múzeum anyagából.

- **Az 1779–1828 közötti időszakot** a *Goltberg Ferenc* (később alakult ki a Goldberger név) által alapított kékfestő manufaktúra részbeni életre hívásával mutatja be a kiállítás. Középen stílszerűen – a kúpákat imitáló tartályok felett – a csigás felfüggesztésű kötélén lógnak a ráfok (egyiken a mintázás utáni, másikon a festett kelme látható). A kékfestő vásárt idéző részben a kifüggesztett ruházati termékek felpróbálhatók. A „legyel te is kékfestő inas” pultnál a felhasznált vegyszerek, segédanyagok üvegcseit lehet rendezni, továbbá a



A Goldberger Textilipari Gyűjtemény kékfestő blokkja

Fotó: Sárospataki Györgyi

„húzd ki magad a csávából” mottójú rejtvényeket lehet megoldani. Látható egy 1901-ből származó indigó színkatalógus. Több különleges módli (faragott, szegecselt, lemezcsikos nyomószerszám) tanulmányozható a vitrinben. A gyerekek számára kihelyezett „stemplikkel” jellegzetes kékfestő minták, motívumok pecsételhetők papírra. A látogató betekintést nyer az indigóórlésbe, a laboratórium egyes tárgyaiba. A videón többek között a lőjárgányos mángorló működése ismerhető meg. Végül a Goldberger család tagjainak megismerésére nyílik lehetőség.

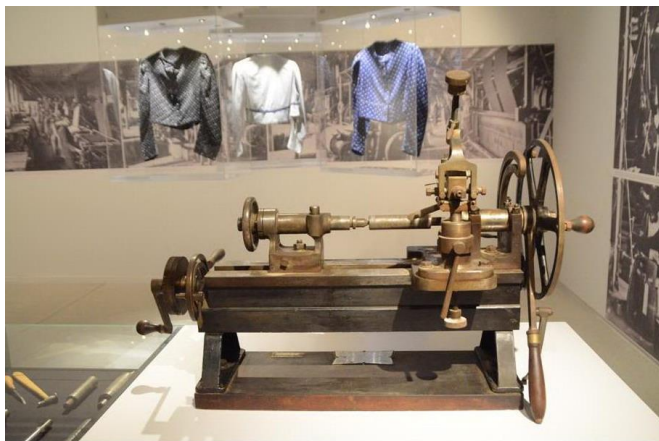
- A **„Családi manufaktúrából gyár”** feliratú teremrész mutatja be az 1828–1875 közötti üzemtörténetet. Látható a Dunaföldvárról származó perrotin-gép – ilyen jellegűek működtek a Goldbergerben is – és az ennek működési fázisait bemutató magyarázó ábrásor. (Kár, hogy a gépbe nem fűztek be olyan szövetet, amelyen a mintázó szerszámmal egyező motívumok látszanak.) A gyerekek számára a „készíts nyomódúcot” lehetőség kínálkozik, fa furatokban rudacsok behelyezésével alakítható ki az elképzelt alakzat. A nevezetes címeres mintafa is megtekinthető, a kisebbekre a „színezd ki a címet” feladat vár. A vitrinekben a szebbnél-szebb kékfestő öltözékek mellett olajnyomott kendőben (kék előszínezésű kelme korabeli, többszínű „fedőnyomása”) is gyönyörködhet a látogató.

- **Az 1876-1913 időszakot** bemutató kiállítási egység bejáratánál a „Mindent átható modernizáció: Goldberger Bertold és a negyedik generáció” felirat fogadja az érdeklődőt. Az interaktív elemként szolgáló felnyitható ajtócskáknál a „nézd meg, ki mivel foglalkozott a családban” invitálás után megismerhetők a dinasztia belüli gyári szerepkörök. A falakon nagyméretű, barnásan antikolt korabeli fotókon egy hengernyomó- ill. kalandergép, a vésnőkműhely és a kész méteráru minősítő részleg, ill. a mintaszoba látható a Goldberger Bertold vezette gyárból. A kistrapportú minták gyorsított nyomóhenger készítő – molettáló – eljárása, hajdani molettautógép, kézi vésnők szerszámok és moletták ismerhető meg.

- A **kézi filmnyomásból** egy nyomóasztal és több érdekes minta sablonja ad izelítőt (4. ábra). Interaktivitással számos lehetőség szolgál, többek között az érintőképernyőn a hengernyomás és egyéb műveletek eleve- nednek meg. Ebből az időszakból származik az 1907-ben kialakított épület tetején elhelyezett – mindmáig fennálló – vasvázás víztorony is.



A kiállítás egyik részlete



Előtérben a molettaütő-gép

• **Az 1913-1945-ig ill. 1947-ig tartó időszak** gyártörténeti vonatkozásainál Buday Goldberger Leó eredményes vezetői munkásságának egyes állomásai jönnek elő. Az első hazai vertikális textilvállalat létrehozására elékeztetnek a Kelenföld-Lágymányoson létrehozott fonoda és szövőde képei. Ebben a teremben kapott helyet egy Roscher gyártmányú, lyukkártyás vezérlésű nyűstös szövőgép, amelyet korábban a Bolyai János Textilipari Technikum tanműhelyéből sikerült a Textilmúzeum számára megmenteni. A makett-kiállításról ide került a gyűrűsfonógép és a keresztszövőgép kicsinyített mása, valamint a kisméretű, működő tarkánszövőgép. Számos mintakönyv, több nyomó recept, új eljárások leírásai és hozzájuk tartozó anyagválatok alapján széleskörű bepillantás nyerhető a gyár fejlődésébe. Érdekességeként megtekinthető Bodó Ica színésznő Goldberger-féle matlasszéből készült pongyolája. Továbbá kiállításra került egy 1937-es Goldberger export-naptár. Megtekinthető Goldbergerék „Parisette” fantáziánévvel forgalmazott (mercerezett pamut- ill. len láncfonalból és Bemberg-műselyem vetülékekkel szőtt) és az akkori Párizs legszebb mintáival nyomott nagysikerű termékének plakátja. Természetesen megfelelő hangsúllyal szerepelnek a Goldberger Leóhoz kapcsolódó fényképek, emlékek.

• **A Goldberger-gyári história 1947-1997 évek közötti bemutatóján** a „Goldberger-gyár a tervutasításos rendszerben és a gyár felszámolása” felirat jelenik meg. (Valójában csak 1992-ig termelt az üzem, a felszámolás húzódott el még további 5 évig.) Az erre eső évtizedeket a kiállítás meghatározó évekre felosztottan mutatja be. Jól követhetők a gyár fejlődési szakaszai, időnkénti problémái, jellegzetes termékei, ezek között a kelenföldi gyárban újonnan beruházott lánchurkoló- és



A kézi filmnyomás asztala és sablonjai

körkötőgépeken előállított kelmék nyomott-mintás változatai is. A felnyitható ajtócskák mögött láthatók a sikeres termékekért elnyert díjak, kitüntető plakettek. Az üzem munkásainak életét terjedelmes képanyag és számos kimutatás idézi fel. Követhető az üzem beintegrálása a nagyvállalati rendszerbe (az 1963-ban megalakított Pamutnyomóipari Vállalat egy-egy gyáregysége lett az óbudai ill. kelenföldi Goldberger-gyár). Többek között 1989-ig volt vállalati gyáregység a nagyhírű nyomógyár, majd rövid időre ismét önállósult, végül 1992-ben 208 év után végleg leállt a termelés.

Goldberger-dolgozók visszaemlékezései

A Goldberger Textilipari Gyűjteményben kis vetítőterem is működik, a vetített filmrészleteken többek között régi goldbergeres dolgozók mesélik el gyári élményeiket, lelkesen anekdotáznak. Ezek a beszámolók, riportok jól kiegészítik a kiállításon látottakat. Egy sötét terembe érve, szerény világítás bekapcsolódása után, a mozgásérzékelő sorra működésbe hozza a kivilágított korabeli modelleket. Nagyon látványos ez a megoldás.

* * *

Gratulálunk az Óbudai Múzeum – Népessy Noémi igazgató által vezetett – lelkes csapatának, hogy sikerült elképzelésük szerint megújítani, interaktívá és laikusok számára is vonzóvá tenni a Textilmúzeum Alapítványtól átvett óbudai intézményt. Sok látogatót kívánunk – ehhez ezennel is lelkesítjük az érdeklődőket – és bízunk abban, hogy javaslataink figyelembevételével még kiegészül „A Goldberger...” kiállítás.

(A képeket az Óbudai Múzeum engedélyével közöljük.)